

Informe lingüístico sobre a nosa terra Eo-Navia (Occidente de Asturias). Navia: Asociación Abertal del Eo-Navia, 2007. 89 p.

A Asociación Abertal del Eo-Navia, unha asociación cultural aínda nova pero moi activa e firmemente comprometida na defensa da cultura e a lingua deste territorio, acaba de presentar este *Informe* sobre a lingua propia das terras comprendidas entre os ríos Navia e Eo, e en particular sobre a súa identidade. Vén así a tomar a palabra nunha polémica que foi variando do lingüístico para o político, e na que parecen cruzarse intereses alleos aos dereitos das xentes que habitan este territorio e falan esta variedade romance.

Hai poucos meses a Secretaría Llingüística del Eo-Navia, da Academia dela Llingua Asturiana (ALLA), fixo público un *Informe sobre a fala ou gallego-asturiano: úa perspectiva histórica, social e llingüística* (2006). Nel consideran un “prexuício gratuito, pretencioso y falto de rigor de qu'a variedá falada nel Navia-Eo é gallego” (p. 11), e por tanto calquera interese das institucións públicas galegas, tanto dos poderes políticos coma da RAG, na normativización e da normalización é denunciado como “inxerencia” que, segundo este informe, tentan cuestionar “asturianidá das terras máis occidentales d'Asturies considerándolas 'gallegas' tanto nel plano llingüístico como nel cultural y hasta, mesmamente, nel plano político” (p 10). Dado que neste territorio “s'entremezcran trazas llingüísticas gallegas y asturianas, ademáis de características propias da zona” (p. 39), a ALLA, a través desta Secretaría, considera “un exercicio de voluntarismo político” incluír estas falas dentro do ámbito da lingua galega.

Agora a asociación Abertal, unha voz autorizada e lexitimada coma a que máis para facelo, por estar formada por xente afectada directamente polas políticas lingüísticas que se derivan desta loita político-lingüística (é dicir, son os seus beneficiarios ou vítimas), presenta estoutro informe; e a pesar de tratarse dunha asociación particular, sen recursos públicos ao seu dispor, fano con toda a seriedade e rigor, botando man do criterio dos mellores investigadores externos e internos e poñendo sobre a mesa datos lingüísticos procedentes de traballos de investigación de valía recoñecida.

O libro preséntase en cinco versións (galego, asturiano, español, catalán e inglés), para alcanzar unha maior difusión e cubrir mellor o seu obxectivo de chamar á reflexión sobre este aspecto certamente relevante e pouco coñecido da situación lingüística do occidente hispánico, tanto nos ámbitos máis inmediatos coma tamén no exterior. Nun xesto de normalidade, a versión galega está escrita na variedade do galego de Asturias. Por unha parte, na súa vertente académica, este informe sen dúbida interesará a hispanistas, romanistas e sociolingüistas en xeral de todas as latitudes, mais este texto ten tamén unha vertente política e social, como texto de intervención, e tamén se dirixe ás autoridades políticas asturianas, galegas, españolas e europeas.

Na introdución faise explícito o obxectivo: discutir a adscrición lingüística destas falas e comprobar a súa proximidade estrutural tanto co galego coma co asturiano, negándose a resignarse á manipulación interesada da denominación desta lingua, que vai asociada, de por parte, á práctica ausencia de políticas lingüísticas que poidan frear a perda acelerada de falantes. Esta situación, ademais de ser constatada en diferentes estudos, foi denunciada polo Comité de Expertos do Consello de Europa, no seu informe sobre a aplicación en España da Carta Europea das Linguas Rexionais e Minoritarias. Nesta exposición do problema faise repaso breve das denominacións dadas polos falantes á súa propia lingua, e das denominacións cambiantes nos medios oficiais e na prensa asturiana, que vai derivando de “gallego-asturiano”, denominación oficial, a “eonaviego”, considerado como lingua de transición ou mesmo como unha nova lingua, mais que en calquera caso supoñen a negación do carácter galego destas variedades.

A explicación comeza cunha exposición sintética das diferentes situacións lingüísticas da Península, en que os problemas de adscricións transfronteirizas non son raros (portugués en España, occitano en Cataluña (o gascón de La Vall d’Aran), catalán en Aragón, Andorra, Francia e en Sardeña, etc.), facendo evidente a anomalía da situación do galego de Asturias, en que a Academia de la Llingua Asturiana se erixe en autoridade sobre unha lingua que non forma parte do seu dominio lingüístico (aínda que si estea baixo a competencia política do goberno de Asturias), creando no seu seo unha Secretaría Llingüística que ditamina sobre a súa identidade e intervindo, directamente ou non, na súa normativización.

A seguir éntrase na análise do problema da adscrición destas falas cunha síntese da posición do sector dominante da ALLA, a partir de citas que mostran como estas variedades lingüísticas son consideradas unha “fala” de adscrición indefinida, un “continuum lingüístico”,

“lingua de transición”. Certamente existe un contínuum, como todo romanista sabe, non só entre o galego e o asturiano e o castelán, senón mesmo entre o galego e o italiano, mais iso non impide que se poidan diferenciar linguas distintas. Esta é a postura que defende a presidenta da ALLA, Ana Cano, quen agora considera que se trata dunha “zona de transición [donde se entremezclan] los rasgos gallegos con los asturianos”, cando hai algúns anos afirmaba rotundamente que se trataba dunha “variedad del gallego de Lugo”. Por contra, os hispanistas e romanistas son unánimes (coa excepción dos actuais dirixentes da ALLA) en considerar que se trata de variedades do galego, desde Menéndez Pidal a Zamora Vicente, pasando por Lapesa e Dámaso Alonso, por non citar aos máis recentes Winkelman e Metzeltin. Este xuízo era compartido por Ana Cano e García Arias ata tempos ben recentes, como se mostra no informe (pp. 34-35). Esa é tamén a única realidade que recoñecen as institucións europeas (p. 36-37).

O informe pon á vista do lector que fronte a propostas explícitas e razoadas, con datos contrastados, como poden ser as de Babarro (v. mapa p. 56), desde significados círculos asturianistas só se opoñen afirmacións arredor do “feixe de isoglosas”, “zona de transición”, que de facto colocan a fronteira lingüística na fronteira política sen que se manexen argumentos nin datos lingüísticos precisos. Tamén dedica o informe atención ao problema da denominación, un asunto non menor porque permite desvelar as operacións de recategorización, de reconceptualización, que se agochan detrás da negación do carácter galego e da insistencia na denominación “fala”: a transmisión da idea, implícita ou explícita, de que se trata dunha variedade, máis ou menos de transición, da lingua asturiana, como mostra a reveladora denominación “asturiano (en su versión fala)” (p. 46).

Nos dous capítulos seguintes delimitáanse e caracterízanse as variedades do galego de Asturias (principalmente o tarandumés, o asturnegueirés –que penetra en territorio galego– e o baixonaviego) e mídese a súa proximidade estrutural co galego e co asturiano baseado en 28 trazos fonéticos e morfolóxicos que diferencian o galego estándar do asturiano estándar. O resultado, como era de esperar, mostra unha proximidade notoriamente maior das falas eo-naviegas coas galegas. Por unha parte, e como se sabe, a variedade falada nos concellos de Taramundi e Santiso de Abres (así coma nas parroquias de Abres e Guiar do concello da Veiga e nalgúns outros puntos) é o galego oriental de Lugo, sen os trazos característicos do galego asturiano, e de aí a coincidencia do 100% do “tarandumés” co galego oriental. O eonaviego presenta unha porcentaxe moi elevada de trazos comúns co galego oriental

(80%), fronte a un 45% de coincidencia co asturiano occidental. Como media, estas falas cos trazos do galego nun 86%, e cos do asturiano nun 12%. Desta maneira, a idea manifestada por García Arias de que “resulta difícil establecer límites precisos con el gallego puesto que las lenguas se entrecruzan muy complejamente” (citado na p. 22) non parece estar baseada nos datos lingüísticos, ou polo menos nunha análise obxectiva deles. De feito este tipo de afirmacións fanse sen que se mostren eses pretendidos “entrecruzamentos”. A falta de congruencia destas posicións queda tamén posta de manifesto en que, seguindo os postulados da ALLA, habería que concluír que todo o galego oriental (ou cando menos unha boa parte do galego oriental de Lugo) é “fala asturiana”, xa que é exactamente a mesma variedade falada en Taramundi e Santiso de Abres, e por suposto tamén o sería o galego de Negueira de Muñiz, onde se fala a “variedade eonaviega”. Cal é o criterio para marcar a fronteira lingüística na demarcación política? O informe de Aertal deixa en evidencia, pois, que a adscrición ao ámbito galego destas falas non responde a ningún “prexuício gratuito, pretencioso y falto de rigor” senón a razóns obxectivas que se expoñen de maneira clara e explícita. Os datos aquí presentados só poden ser contestados con datos, non só afirmacións voluntaristas e acusacións nin demostradas nin demostrables.

O grave é que estas actuacións teñen consecuencias na política lingüística do Principado, tanto no ensino coma noutros ámbitos, coma a deturpación da toponimia da zona. Na parte final, o *Informe* repasa precisamente as accións das autoridades do Principado sobre a toponimia, así como a querela normativa entre as propostas da MDGA (1990) e as da Consellería de Educación do Principado, escoradas cara ao asturiano.

Por último recóllense as principais conclusións, entre as que os autores non dubidan en afirmar a súa identidade como cidadáns e como falantes: “Os habitantes del Eo-Navia somos asturianos, sen que exista contradición entre ser asturiano e falar galego” (p. 79). Reclaman, pois, que as autoridades políticas lles chamen “ás cousas polo sou nome”, e esixen oficialidade territorial para o galego e para o asturiano en Asturias, así como medidas de normalización que eviten a desaparición da lingua autóctona: “porque non queremos deixar morrer a nosa lingua nin a nosa cultura, pra chantar as bases da recuperación da dignidade humana, cultural e lingüística dos asturianos falantes de variedades del galego” (p. 81).

Pouco máis se podería engadir a este completo informe, ben documentado e razoado, rigoroso e contundente, que fai unha sólida e de-

cidida defensa da adscrición ao galego das falas eo-naviegas, manténdose sempre no terreo do debate académico. A situación que denuncia é certamente preocupante, en que os dereitos de miles de cidadáns están a ser ignorados, a súa lingua negada, e calquera avance de normalización lingüística e cultural sabotado, en nome de intereses políticos ou particulares de certos grupos de poder instalados en institucións públicas que teñen a obriga de velar polo interese de todos. A Real Academia Galega, dentro das súas competencias e afrontando as súas responsabilidades, non debería permanecer impasible ante as actuacións denunciadas, e está sobradamente lexitimada para tomar iniciativas, por riba dos cativos intereses que poidan axitar acusacións de “expansionismo” ou de “intromisión” tales accións.

Dado o notable contraste entre os dous informes, tanto nos datos utilizados coma no rigor con que se presentan, as autoridades lingüísticas asturianas farían ben en expoñer os datos lingüísticos e facer explícitos os argumentos sociolingüísticos e mesmo políticos en que basean a súa posición. Non se debería esperar menos dunha institución coma a Academia dela Llingua, encabezada ademais por lingüistas de prestixio e de valía recoñecida e que non descoñecen a opinión científica da hispanística e da romanística sobre a lingua falada entres os ríos Eo e Navia.

En calquera caso, semella unha irresponsabilidade que non se estableza un diálogo entre as autoridades lingüísticas asturianas e galegas. Porque resulta evidente que a situación actual fai inviable calquera avance da normalización lingüística nestas terras, e en última instancia só favorece ás forzas que se opoñen á normalización do galego e do asturiano, facendo realidade cada vez máis certa a fábula premonitoria con que Xuan Bello retratou a situación (V. “As dúas irmás e o lobo mao”, *A Trabe de Ouro* 67, 65-71): mentres as dúas irmás rífan por enveixas sen substancia, o lobo (“que se sabía que era de lonxe porque falaba polo ese predorsal andaluz”) cómelles todas as longaínzas.

X. L. REGUEIRA